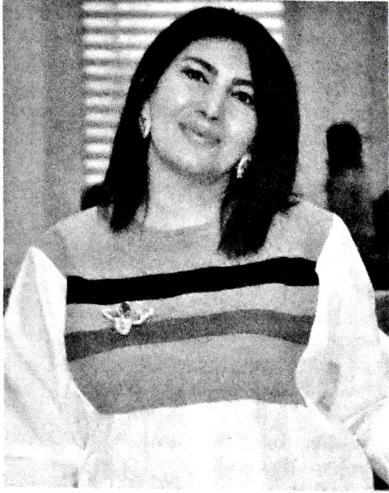

90 - əbədi gənclik

Elnarə AKİMOVA

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun - bu qüdrətli elm ocağının, intellekt və idrak məbədinin 90 yaşı tamam olur. Az qala bir əsrə sığışmağa az qalan dövrün təlatümlərini, ağrı və sevinclərini daşıyır özündə. Cəmiyyətin bütün meridianları, həlledici prosesləri Ədəbiyyat İnstitutunun taleyindən keçib. 37-ci ilin qanlı repressiyasını da görüb, İkinci Dünya müharibəsinin fəci və dramatik ab-havasını da adlayıb, amma elmi gücünü təsdiq etmək prosesində hər zaman prioritet olmağı bacarıb.

Ədəbiyyat İnstitutu yalnız elmin laboratoriyası olmaqla kifayətlənməyib. Müasir yaradıcılıq tendensiyalarının öyrənilməsinə maraqlı olub, ədəbi prosesin dominant mövzularının müəyyənlişməsində aparıcı rolunu oynayıb, mühitdə müəyyən rezonans yaradan əsərləri müzakirə etməklə onu peşəkar, elmi-nəzəri düşüncənin mərkəzinə gətirib.

Ədəbiyyat İnstitutu bəlkə də yeganə elm ocağıdır ki, buranın dəhlizindən belə ədəbiyyat rayihəsi saçılırdı. Ən qızgın mübahisələr, ədəbi polemikalar şöbələrdən, iclas zallarından başlayıb dəhlizlərə qədər uzanırdı. Bu gün dəhlizdəki seyrəklik xüffət doğurur insanda, bir zaman şux səsinə eşitdiyimiz alimlərimizin sırasını seyrələndirəndə kövrəlməyə bilmirik. "Əcəl aldı, yer gizlədi, fani dünya kimə qaldı"... Həyat öz axarında davam edir, əlbəttə. İnstitutda çalışan böyük qism alimlər var ki, varislik haqqına tapınaraq, bu elm məbədinin sütunları altına çiyinlərini dayayıb yola davam edirlər. Bu gün Ədəbiyyat İnstitutunda çox yeniliklərə imza atılıb. Yalnız buru demək yetər ki, son illərdə elmi-ədəbi mühitin dinamikasını, hərəkət mexanizmini stimullaşdıran işlər İsa Həbibbəylinin adı ilə bağlıdır: açılan yeni şöbələr, nəşr olunan kitab və jurnallar, xarici ölkələrlə davamlı əməkdaşlığa atılan imzalar, beynəlxalq konfranslar, yubiley tədbirləri, elmi sessiya və yaradıcılıq müşavirələri və s. Bura alimin ədəbiyyat tarixçiliyi və müasir ədəbi proseslə bağlı davamlı fəaliyyətini, öz ruhu, forması və poetik pafosu olan məqalələrini, geniş mövzu dairəsi və nəzəri maraq əhatəsi olan araşdırmalarını əlavə etsək, sələflərə uzanan ideya-mənəvi bağlılığı görmək çətin olmaz.

İsa müəllimin gözəl bir ənənəsi var. Dünyasını dəyişmiş insanların yubiley tədbirlərində həmin şəxsin kitabını, yaxud haqqında hazırlanmış kitabı çap etməklə kifayətlənmir, onların qəbrini yad etmək, ruhuna dualar oxumaq da başlanan yubiley

gününün ritualı qismində müəyyənləşir. Axı Ədəbiyyat İnstitutunun elmi arsenalını, güc bazasını yaradan alimlərin bir qismi artıq o biri dünyaya köç edib. Unudulmaz Məmməd Arif Dadaşzadə, Məmməd Cəfər Cəfərov, Mirəli Seyidov, Bəkir Nəbiyev, Yaşar Qarayev, Kamal Talıbzadə, Şamil Salmanov, Nazif Qəhrəmanlı, Arif Əmrahoglu, Aydın Dadaşov, Vəli Osmanlı, Bayram Ağayev, Zaman Əsgərli, Böhlül Abdulla, Şamil Vəliyev... Onların mənəvi irasını bu gün - Ədəbiyyat İnstitutunun 90 illik yubiley təntənəsini yaşadığımız ab-havada daha dərinləndiririk. Bu alimlərin qoyduqları irs bizim üçün ədəbi yaddaşdır, bir irsə qüdrətli alimlərimizin ədəbi taleləri və tarixləri yaşayır. Öz yaradıcılığı ilə müəyyən epoxa təşkil edən bu ədəbiyyatşünaslar, hansısa dövrün ədəbi proseslərinin təşəkkül, axtarış və uğurlarını təmsil edən simadirlər.

Onlar, ilk növbədə, ədəbiyyata sevginin, sədaqətin sabitliyi ilə dəyərli idilər. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, institut şöbələrinin bir hücrəsinə sığmıb fədakar bir yolun yolçusuna çevrilməklə qürur duyurdular. Etiraf edim ki, bu, yalnız onların öz-lərinə deyil, elmə ilk addımlarını atan biz gənclərə də stimül verəcək amil idi. Biz bu dəyərli alimlərdən yalnız elmi biliklər əxz etmədik, ədəbiyyat sevdasına tutunmağın necə əvəzsiz bir duyğu olduğuna inanaraq yola çıxdıq. Bu gün həmin alimlərin kitabları sayəsində klassik irsimizə sahib çıxırıq. XX əsrə tarixi-tipoloji vahid olaraq bütöv, sistemli nəzər yetirə bilirik. Onların hər birinin ömür yolu, yaradıcılığı ədəbiyyatşünaslığımızın tərcümeyi-halını təşkil edir, ümumilikdə ədəbiyyatımızın keçdiyi yol, onun təşəkkül və inkişaf mərhələləri haqqında təsvir yaradmağa geniş imkanlar açır. Bir də müstəqillik dövrü ədəbiyyatı... Cari ədəbi proses. Ədəbiyyatın isti qanı kimi dövr edən bir mərhələnin içində olmaq məsuliyyəti.

* * *

İsa müəllimlə ilk dialoqumu hər zaman xatırlayıram. İnstituta direktor təyin olunduğu 2013-cü ildə tanışlıq üçün şöbələrə bir-bir daxil olub maraqlanı, alimlərin təklif və arzularını dinləyirdi. O zaman "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı" adlanan şöbəmizə daxil olanda bir xahişimi səsləndirdim. Dedim ki, "ilin ədəbi yekunları" ilə bağlı məruzələrin materialları sistemli

işiq üzü görmür. Kimin hara əli yetirsə orda çap etdirir. Bir zamanlar çap olunan "Ədəbi yekunlar" kitabını təkrar bərpa etmək yaxşı olar. İsa müəllim ordaca söz verdi ki, hər il ədəbi yekunlarla bağlı elmi yaradıcılıq müşavirəsi keçiriləcək, həm də məruzələrin toplandığı kitab çap olunacaq. Vədinə əməl etdi. Biz ötən il Azərbaycan Yazıçılar Birliyində "İlin ədəbi yekunları" elmi-yaradıcılıq müşavirəsinin 10 illiyini qeyd etdik. Məruzələrin yer aldığı kitabları sərəgilədik. İsa Həbibbəylinin institutun hesabına çap etdirdiyi elmi jurnallar, onların davamlı çapı, ölkənin bütün dissertant və doktorantlarının elmi məqalələrinin burda işiq üzü görməsi elmə naminə görülən işlərin sırasındadır. Bura "Sənətkarın elmi pasportu" seriyasından çap olunanları, Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Molla Pənah Vəqif və başqa klassiklərin həyat və yaradıcılıq yollarını hərtərəfli araşdıran tədqiqat nümunələrini, "Molla Nəsrəddin" jurnalının öncülliyinin yenidən nəşri ilə yanaşı, "Molla Nəsrəddin" ensiklopediyası'nın da hazırlanmasını, son olaraq böyük zəhmət və göz nuru bahasına başa gələn, Azərbaycan milli mətbuatı tarixində mühüm yerə və rola malik "Ziyyə-Qafqaziyyə" qəzetinin transfoneliterasiyasının "Ziyyə-Qafqaziyyə (1880-1884)" adlı kitab şəklində çapını əlavə eləsək, böyük bir mənzərə yaranar.

İsa Həbibbəyli yeniliklərə açıq insandır. Ədəbiyyatşünaslıqla ədəbi prosesin yaxınlaşmasına, qaynaq qarışmasına çalışan ədəbiyyatşünaslardandır. Bu da onun ədəbiyyatı vahid, sistemli mexanizm kimi bütöv görmək əzmindən doğur. Alimin hər il artıq ənənəyə çevrilmiş "Ədəbi yekunlar"la bağlı elmi-yaradıcılıq müşavirəsinə marağı da onun cari ədəbiyyatı gündəmdə saxlamaq istəyindən hasilə gəlir. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının öyrənilməsinə, onun bütün tərkib və parametrləri ilə görünməsinə əlahiddə maraq göstərir. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı ikicildiyinin hazırlanması, Heydər Əliyevin 95 illiyi ilə bağlı ikicildlik "Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala", 100 illiyi ilə bağlı "Azərbaycan ədəbiyyatında vətən və dövlətçilik məfkürəsinin intibahı - Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə" kitabları, yaxud müasiri olduğu şair və yazıçıların yeni əsərlərinə mütəmadi diqqəti onun elmi yaradıcılığının prioritet istiqamətlərin-

dəndir. Bu gün akademiya sistemindəki rəhbər fəaliyyəti də həmin missiyanın davamıdır, islahat və iş əzminin daha geniş məsələdə təzahürü üçün açılan imkanın realizəsi, əldə olan səlahiyyətin ləyaqət səviyyəsində təmsilidir.

* * *

Bir qədər də İnstitutda ən gənc şöbələrdən olan "Uşaq ədəbiyyatı" şöbəsinə bəhs etmək yerinə düşür. "Uşaq ədəbiyyatı" şöbəsi 2018-ci ilin noyabrında, İsa Həbibbəylinin təşəbbüsü ilə yaradılıb. İsa müəllim Prezident İlham Əliyevin apardığı siyasət nəticəsində aparıcı ölkələrdən birinə çevrilmiş müstəqil Azərbaycanda yeni nəslin yetişdirilməsini qarşıya qoyulan dövlət səviyyəli əsas problemlərdən biri olduğunu daim səsləndirirdi. Bunu 2018-ci ilin 8 fevralında keçirilən Yeni Azərbaycan Partiyasının VI Qurultayında ölkə başçısı İlham Əliyevin özü də xüsusi olaraq bir daha vurğulayıb, milli ruha sahib, təməlli, sağlam əqidəli, dürüst, layiqli, dövlətinə və xalqına sədaqətli nəsil yetişdirməyi vacib məram kimi irəli sürmüşdür. Yeni nəslin yetişməsində uşaq ədəbiyyatı, uşaq musiqisi, folkloru, təsviri incəsənəti əsas amillərdən biridir. Bu işin elmi müstəvidə öyrənilməsi üçün inkişafına təkan verilməsi baxımından müstəqillik dövrünün yeni tipli uşaq ədəbiyyatının yaranması vacib idi. Şöbə yaranana qədər Ədəbiyyat İnstitutunda uşaq ədəbiyyatının öyrənilməsi istiqamətində mühüm işlər görülmüşdü. 28 yanvar 2015-ci ildə "Uşaq ədəbiyyatı: Ədəbi-tarixi ənənələri və müasir problemləri" nəhər olunan müşavirənin keçirilməsi, bu ədəbiyyatın təbliği və problemlərinin gündəmə gətirilməsi istiqamətində dinamikliyin yaranmasına rəvac verdi. Tək onu demək kifayətdir ki, hər il keçirilən "Ədəbi proses" elmi yaradıcılıq müşavirəsində bu sahəyə dair silsilə məruzələr dinlənir. Bu məruzələr uşaq ədəbiyyatının inkişaf qanunauyğunluğu ilə bağlı müəyyən fikir hasil etməyə, ümumiləşdirmələr aparmağa imkan yaradır.

Uşaq ədəbiyyatının əslində, məfkürəmizin təməlinə dayanan bir sahə olduğunu hiss edərək necə əhəmiyyətli bir missiya ilə məşğul olmaq qənaəti bizi ruhlandıran əsas amildir. Şöbə olaraq, gücdüyümüz işlərə bu kontekstdən nəzər yetiririk. Məfkürəyə, milli ruha, milli ideala xidmət.

Yaşı

Yəni Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında azərbaycançılıq məfkurəsi. Bu ideologiyadan da üstün bir dəyərdir.

Beş il ərzində gördüyümüz işlər sırasında bitmiş olanları da var, davamını gözləyənlər də. 2019-cu il oktyabrın 18-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Uşaq və Gənclik Ədəbiyyatı Yazarlar Birliyinin və digər qurumların birgə təşkilatçılığı ilə VI Beynəlxalq Uşaq və Gənclik Ədəbiyyatı Simpoziumunu keçirməyə müvəffəq olduq. Müxtəlif türk respublikalarından simpoziuma təşrif buyuran qonaqları, alim və şair, yazıçı həyatını bir məramın, bir missiyanın ətrafına cəm edərək uşaq ədəbiyyatının ortaq problemləri ətrafında müzakirə apardıq. Simpoziuma Türkiyədən, Rusiyadan, Qazaxıstandan, Makedoniyadan, Pakistandan, Kiprdən və digər ölkələrdən qonaqlar qatılmışdı. Uşaq ədəbiyyatının ümumi dəyərlərinin, problemlərinin öyrənilməsi istiqamətində bu, çox əhəmiyyətli məqam idi.

Bundan başqa şöbə olaraq, İnstitutumuzda görkəmli insanların həyat və yaradıcılığından bəhs edən "Şəxsiyyətin pasportu" seriyasından Xanımana Əlibəyli haqqında "Uşaq ədəbiyyatında Xanımana Əlibəyli imzası", Tofiq Mahmud haqqında "Uşaq ədəbiyyatında Tofiq Mahmud imzası" kitablarını meydana qoyduq ki, burada onların şeirləri, poemaları, dramaturgiyalarının təhlili ilə yanaşı, ömür yolunun bütün əhəmiyyətli çalarları ehtiva olunur.

Daha bir məqama toxunmaq istəyirəm. Hər bir sahənin mənzərəsi onun çağdaşlığı ilə vəhdətdə daha aydın görünür. Bu mənada, hazırkı uşaq ədəbiyyatı nümunələrini mütəmadi izləyir, yeniliklərə həssas yanaşırıq. "Ədəbiyyat qəzeti" 2021-ci ildə 1 iyun "Uşaqların Beynəlxalq müdafiəsi günü" ilə əlaqədar qəzetin bir sayını bütün lükdə "Uşaq ədəbiyyatı"na həsr etmişdi ki, burada əsas işi bizim şöbə gördü. Müsahibələr, reportajlar hazırladıq, təhlil yazıları ilə çıxış etdik və s. Redaksiyaya iki dəfə müxtəlif qonaqlar dəvət edib uşaq ədəbiyyatının problemlərini "Müzakirə saati"na çıxarmışıq.

Bir məqamı da deyim. F.Köçərli adına Respublika Uşaq kitabxanası, AYB Uşaq ədəbiyyatı bölməsi, müxtəlif nəşriyyatlar şöbə ilə daim əlaqədədirlər. Yazarlarımız yeni yazdıqları nümunələri təqdim edirlər, çapa getmədən öncə mətnlərin bədii-estetik səviyyəsi barədə müzakirələrimiz olur. Hər il Mədəniyyət Nazirliyinin rəhbərliyi ilə keçirilən Bakı Beynəlxalq Kitab sergilərində uşaq ədəbiyyatına ayrılmış panellərdə şöbəmiz aktiv və davamlı iştirak edir. 2022-ci ildə "Uşaq ədəbiyyatında Zəfər diskursu" mövzusunda müzakirədə, 2023-cü ildə Firidun bəy Köçərliyin yeni-dən çap olunmuş "Balalara hədiyyə" kitabının təqdimatında əsas məsuliyyət Ədəbiyyat İnstitutunun "Uşaq ədəbiyyatı" şöbəsinin üzərinə düşmüşdü.

Ötən il Türkiyənin Milli Təhsil və Təhsil, Pamukkale Universiteti ilə pers-

pektivli bağlantılarım sayəsində müstəqilliyimizin 30 illiyi ilə əlaqədar "Türkiyə və Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı" adlı kitab hazırladıq. Mənim tərtibçiliyim əsasında işiq üzü görmüş bu kitabda son otuz ildə müstəqilliyə, istiqlal mövzusunda dair yazılmış müxtəlif janrlı ən yaxşı uşaq ədəbiyyatı nümunələri yer aldı.

Hazırda "Şəxsiyyətin pasportu" seriyasından uşaq yazarı Zahid Xəlilin həyat və yaradıcılığı üzərində çalışırıq. Amma qarşımızda dayanan ən mühüm məsələ "Uşaq ədəbiyyatı tarixi"ni yazıb ərsəyə gətirməkdir. Şöbə yenidir, bu bir ildə uşaq ədəbiyyatının tarixini, immanent inkişaf qanunauyğunluğunu, tarixi və müasirliyini dərk etmək baxımından həm meydanda olan elmi-nəzəri tədqiqat işlərini, həm də uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı folklorlardan bu günümüzədək yazılan çoxsaylı bədii yaradıcılıq nümunələrini izləmək, araşdırmaqla məşğul olmuşuq. Elə bu araşdırmaların nəticəsi olaraq, şöbəmizin iki əməkdaşı - Gülnar Qəmbərova "Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkülü" (2023), İlhamə Ağazadə "Uşaq ədəbiyyatında milli özündərk və azərbaycançılıq" (2024) monoqrafiyalarını hasilə gətirdilər. İndi qarşıda dayanan əsas məqsəd uşaq ədəbiyyatının sistemli tarixini yazmaqdır. Bunsuz predmetin çağdaşlığını vermək, müasir uşaq ədəbiyyatını bütün tərkib və parametrləri ilə təhlil etmək mümkün deyil və belə bir köklü sahənin tarixiliyinə varmaq onun bu günü ilə bağlı dəqiq analiz vermək baxımından çox vacib, hətta dəyərdim zəruri amildir. Ona görə də uşaq ədəbiyyatının tarixi üzərində məsuliyyətlə işləməyə çalışırıq. Burada folklor, klassik ədəbiyyat, XX əsrin əvvəli, sovet dövrü Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı və müstəqillik dövrü uşaq ədəbiyyatının bütün mənzərəsini verməyə çalışacağıq. Uşaq ədəbiyyatının elmi müstəvidə daha dərinləndirilməsi əsas hədəfimizdir.

* * *

Bir də həyatımızdan, taleyimizdən keçən insanlar var... Mənim üçün bu şəxslərdən biri Yaşar Qarayevdir. Ömrümün sonuna qədər munis duyğularla xatırlayacağım, şəxsiyyətini də qələminin mükəmməlliyi qədər sevdiyim doğma insan. 2001-ci ilin 4 iyul günü son ümid kimi qarısına gələn bir gənc qızı səbirlə dinlədiyi, ona sonsuz qayğı və həssaslıqla yanaşdığı, aspirantura pillələrinə adlamasına şəffaf şərait yaratdığı üçün. Onunla cəmi bir il birlikdə çalışmaq imkanım oldu. Amma bu bir ildə sonsuz ədəbiyyat sevgisi, fədakarlığına ədəbiyyata adanmış ömür, təəssübkeşlik duyğusu görüb-götürdüm ondan. Mənim Ədəbiyyat İnstitutuna da, elmin geniş auditoriyasına da yolum belə başladı. Yaşar Qarayevdən... Yaşar Qarayevlə... Ədəbiyyat İnstitutunun yubiley gününün keçirildiyi tarix martın 4-ə təsadüf edir. Martın 5-i isə Yaşar Qarayevin doğum günüdür. Yaşasaydı 88 yaşını tamam olacaqdı. Amma sevimli müəllimi Məmməd Cəfərə həsr etdiyi "Bir ömrün işıqları" əsərində qeyd etdiyi kimi, "böyük şəxsiyyətlərin ömür dünyası həmişə bir fəsilə yaşanır: əbədi gənclikdə"! Bu gün bu mötəbər fikri bədii fikrin inkişafında, ideya-məfkurəvi düşüncənin intibahında tarixi xidmətləri olan 90 yaşlı Ədəbiyyat İnstitutuna da aidləyib "əbədi gənclik yaşın mübarək olsun", - deyirəm.